

بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خواف)

علی اکبر عنابستانی (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد)

anabestani@um.ac.ir

چکیده

طرح‌های هادی روستایی، در دو دهه اخیر سیمای سکونتگاه‌های روستایی ایران را دگرگون ساخته است، اما این تحول بدون مشارکت مردم در فرایند تهیه، اجرای طرح‌ها و نگهداری از آن‌ها به نتیجه مطلوب نخواهد رسید. در این مقاله مشارکت عوامل فردی مؤثر بر فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی و میزان موفقیت آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر این، پژوهش دارای هدف کاربردی بوده و به روش توصیفی-تحلیلی و همبستگی انجام شده است که بخش عمده داده‌های آن براساس مطالعات میدانی و با روش نمونه‌گیری (کوکران) از سطح ۲۳۳ خانوار منطقه نمونه‌ی جمع‌آوری شده است. یافته‌های پژوهش برپایه نتایج آزمون‌های همبستگی تیپ پیرسون نشان داد بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی ارتباط معنی‌دار و وضعیفی وجود دارد که بر اساس آن، عوامل فردی مؤثر بر مشارکت فقط ۱۴ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین و توجیه می‌کند و در بین عوامل فردی، فقط تأهل و تعداد فرزندان به میزان ۸ درصد بر روند اجرای طرح‌های هادی تأثیرگذار بوده است. در مورد توزیع فضایی، با توجه به ارتباط بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت و روند اجرای طرح‌های هادی فقط در سه روستا، همبستگی مستقیم و نسبتاً کاملی مشاهده شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، راهکارهایی مانند ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی برای تسهیل و افزایش مشارکت عمومی روستاییان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای آشنایی با فرایند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی، بهره‌گیری از نهادهای محلی و مواردی از این قبیل پیشنهاد شد.

کلیدواژه‌ها: سواد، شغل و دارایی، مشارکت روستاییان، مسکن روستایی، شبکه معابر.

۱- مقدمه

امروزه بیشتر نظریه پردازان در زمینه توسعه، به ویژه توسعه روستایی، معتقدند دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت مردم امکان پذیر نبوده و دوره گذار توسعه با مشارکت مردم آسان تر، سریع تر و کم هزینه تر شده است (بهرامی، ۱۳۸۳: ۱۴۶). عمران روستایی با رویکرد مشارکتی، نقش زیربنایی و بنیادینی در توسعه همه جانبه جوامع روستایی داشته است. این نقش با فراهم کردن امکانات عمومی مانند آب آشامیدنی، حمام و مدرسه برای بهبود وضعیت زندگی روستاییان و با مشارکت آنان محقق خواهد شد. در حالی که نتایج سال ها تجربه نظام تمرکزگرا نشان می دهد، در ایران بدون توجه به مشارکت مردمی، سرمایه های ملی اعم از مادی و معنوی و امکانات دولتی هدر رفته و در نهایت نارضایتی روستاییان از دولت و فعالیت های عمرانی، ناتمام ماندن برخی طرح های عمرانی، عدم موفقیت و مداومت در اجرای برخی طرح ها و عدم مسئولیت پذیری افراد سرپرست را در پی داشته است (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۰). عرصه های روستایی در ایران، به عنوان یک واقعیت مکانی-فضایی، برآیندی از تعامل مؤلفه های متفاوت زیست-محیطی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی و کالبدی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۴۷) و طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن مکان است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵).

پژوهش حاضر به دنبال بررسی تأثیر عوامل فردی موثر مانند سن، جنس، تحصیلات، شغل، دارایی و مواردی از این قبیل بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح های هادی روستایی است. لازم به ذکر است مشارکت از کنش هدفمند افراد ناشی می شود و این کنش وابسته به زمینه هایی است؛ یکی از این زیرساخت ها سطح تحصیلات افراد کنش گر است که میزان مشارکت را تحت تأثیر قرار داده و کمیت و کیفیت آن را تعیین می کند. اشتغال و زمینه شغلی متغیر دیگری است که مشارکت را افزایش داده یا آن را محدود می کند. همگنی اشتغال نیز اهداف همگن را به دنبال داشته و مشارکت بر پایه آن شکل می گیرد. بنابراین شغل یکی دیگر از متغیرهای موثر در مشارکت است که زمینه ساز همگنی اهداف برای مشارکت می باشد. علاوه بر موارد اشاره شده، سن کنش گران و بهره برداران نیز در میزان همکاری برای تحقق اهداف جمعی، متغیر تعیین کننده ای است چراکه تجربیات گذشته افراد در مورد کار گروهی، بر گرایش مردم به مشارکت در زمینه های مختلف تأثیر گذار است.

با توجه به ضرورت‌های اشاره‌شده، در این مقاله برآنیم عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستائیان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی را تجزیه و تحلیل کنیم. علاوه بر این، توزیع فضایی مربوط به این دو متغیر را در محدوده‌ی مورد مطالعه ارزیابی نماییم تا از نتایج آن در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌های روستایی، به‌ویژه ناحیه‌ی مورد بررسی یعنی شهرستان خواف استفاده کنیم. نتایج این پژوهش، می‌تواند در راستای ارتقای سطح مشارکت مردم به‌ویژه در فرایند اجرای طرح هادی و همچنین شیوه‌های جلب مشارکت و توانمندسازی مردم در مشارکت، مفید باشد.

۲- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مختلفی به بررسی مشارکت مردم در فرایند توسعه‌ی روستایی و عوامل مؤثر بر آن در روستاهای کشور پرداخته‌اند اما ویژگی‌های فردی مؤثر بر مشارکت و ارتباط آن با فرایند اجرای طرح هادی روستایی کمتر بررسی شده‌است. در ادامه نتایج برخی از این پژوهش‌ها اشاره خواهند شد:

در ایران پژوهش‌هایی درمورد عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان در توسعه روستایی و طرح‌های توسعه انجام شده‌است. پاره‌ای از پژوهشگران متغیرهایی مانند انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان طرح‌ها، موقعیت اجتماعی-اقتصادی روستا، اختلافات محلی و وابستگی به دولت را بر مشارکت روستائیان در طرح‌ها مؤثر دانسته‌اند (محمودیان، ۱۳۷۱: ۲۹)، (عفتی، ۱۳۷۱: ۳)، (کوثری، ۱۳۷۴: ۸) و (حسن نژاد و همکاران، ۷۳). عده‌ای نیز دریافته‌اند که بین انگیزه مشارکت زنان در فعالیت‌های کشاورزی و متغیرهای تعداد افراد خانواده، تعداد فرزندان، استفاده از منابع اطلاعاتی و میزان استفاده از فناوری‌های کشاورزی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (میرترابی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۷-۱۴۹). برخی نیز معتقدند متغیرهای نگرش به اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی، عوامل انگیزشی مؤثر در مشارکت، استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی و مسیرهای آن، میزان اراضی زراعی و سن، ۵۶/۷ درصد از تغییر مشارکت جوانان در توسعه کشاورزی را تبیین می‌کنند (ارتیاعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۴-۵۷).

مطالعاتی نیز توسط پژوهشگران غیرایرانی صورت گرفته است که همسو با تحقیق حاضر است. از جمله تعدادی از آن‌ها دریافته‌اند که عواملی نظیر وضعیت تأهل، تعداد اولاد، سن فرزندان، سطح درآمد، آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت، سلامتی فیزیکی و جسمی بر مشارکت

داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف تأثیر گذارست (ردی^۱، ۱۹۷۳: ۸۷)، (بورینی^۲، ۱۹۹۹: ۹۷) و (ساتو^۳ و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۰۴) نتایج مطالعات دانیل لرنر^۴ در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) در مورد ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی مانند محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، سن، مذهب و استفاده از رسانه‌ها نشان داد جامعه مشارکتی، پس از طی مراحل منظم و پیوسته شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه‌های جمعی و همراه با مشارکت سیاسی-اجتماعی، تحقق می‌یابد (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۲).

اگرچه بیش از دو دهه از زمان اجرای طرح‌های هادی در مناطق روستایی کشور می‌گذرد اما بررسی‌های متعددی در مورد ارزیابی تأثیرات اجرایی این طرح‌ها صورت گرفته است. از جمله پاره‌ای از محققان معتقدند که عدم شناسایی نیازهای روستاییان، منجر به طولانی شدن زمان اجرای طرح هادی، محدود شدن مشارکت مردم به کمک مالی و ناهماهنگی افراد اجراکننده طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی شده است که پیامدهایی مانند رضایت پایین روستاییان از اجرای طرح، عدم کنترل مهاجرت‌ها و مواردی از این قبیل را در پی داشته است (وثوقی، ۱۳۶۷)، (رهنما، ۱۳۷۵) و (شارع‌پور، ۱۳۷۲). برخی نیز به نبود جایگاه قانونی مشارکت مردمی در طرح‌های هادی و برتری دیدگاه‌های فنی بر ارزش‌های مردمی و محلی اشاره می‌کنند (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۲). عده‌ای نیز دریافته‌اند که افزایش امیدواری روستاییان برای ماندن در روستا و بهبود وضعیت کالبدی و خدمات رسانی روستا در اجرای طرح هادی تأثیر گذارست (تقی‌لو و همکاران، ۱۳۸۸)، (حق‌پنا و دهقانی، ۱۳۸۸)، (نصیری، ۱۳۸۸) و (عنابستانی، ۱۳۸۸). در نهایت پژوهشگرانی نیز معتقدند که اجرای این طرح‌ها بر کالبد زندگی روستایی تأثیر گذار بوده است که در مواردی مانند نحوه ساخت و ساز و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم سازی، دفن بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات، تأثیرات مثبت و معناداری را داشته است، اما در مورد ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی روستا پیامدهای مثبتی نداشته است (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸)، (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰) و (محمدی‌یگانه و همکاران، ۱۳۹۱).

-
1. Reddy
 2. Borrini
 3. Akabayashi
 4. Daniel Lerner

مطالعات پژوهشگران ایرانی و غیرایرانی در مورد عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی نشان دادند که بین عوامل فردی، ویژگی‌هایی مانند سن، جنس، سطح تحصیلات، شغل، دارایی و مالکیت تأثیرات بیشتری بر مشارکت داشته است. اگرچه این مطالعات به بررسی متغیرهای مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مانند آبخیزداری، ترسیب کربن، فعالیت‌های کشاورزی و مواردی از این قبیل پرداخته‌اند، اما پژوهش حاضر علاوه بر در نظر گرفتن نتایج مطالعات پیشین به دنبال بررسی و سنجش ارتباط بین ویژگی‌های فردی و واکنش آن به مشارکت در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی محدوده‌ی مورد بررسی می‌باشد.

۳- روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی است که به روش پیمایشی و با ابزار پرسشنامه انجام شده است. یکی از روش‌های پژوهش توصیفی، تحقیق همبستگی است که در آن، رابطه بین متغیرها بر اساس هدف تحقیق تحلیل می‌شود (سرمد و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۷). شهرستان خواف با ۸۶ روستای دارای سکنه، ۶۵۴۹۴ نفر جمعیت دارد که از این تعداد ۶۳ روستا دارای طرح هادی مصوب بوده و در ۲۱ روستا این طرح اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش شامل روستاهایی است که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است و کمتر از ۱۰ سال از زمان اجرای آن می‌گذرد که از بین آن‌ها، ۱۰ روستا با جمعیت ۵۵۰۴ خانوار به روش نمونه‌گیری انتخاب شدند. برای برآورد حجم نمونه در سطح خانوارهای روستایی، با در نظر گرفتن سهم جمعیت هر روستا از روش نمونه‌گیری کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت ۶/۳٪ استفاده شد. برای بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های هادی روستایی، ۲۳۳ نفر (سرپرست خانوار) از روستاییان به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد پرسشگری قرار گرفتند. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری SPSS و ArcGIS، داده‌ها در سطح منطقه‌ی مورد مطالعه تحلیل شدند.

سؤال اصلی پژوهش ازین قرار است که عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان تا چه میزان در موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی در روستاها تأثیرگذار بوده است؟ و فرضیه‌ی پاسخ‌گوی سؤال

تحقیق عبارت است از: «عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان بر فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی تأثیر داشته است.»

به منظور شناخت بهتر و دقیق‌تر وضعیت مکان‌های جغرافیایی در سطوح و زمینه‌های مختلف، دسترسی به اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های موردنظر ضروری به نظر می‌رسد. بدین منظور از شاخص‌هایی استفاده شد که بر اساس معیارهای انتخاب‌شده نشان‌دهنده سطحی از رشد و توسعه مکان‌های جغرافیایی بودند (کلانتری، ۱۳۸۲: ۱۱۲). برای بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی روستایی سه متغیر و هشت شاخص معرفی گردید؛ عوامل فردی به عنوان متغیر مستقل، میزان مشارکت روستاییان به عنوان متغیر واسطه و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی به عنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفتند. مجموع متغیرها به وسیله ۹ شاخص و ۵۲ معرف (گویه) ارزیابی شدند. تمامی گویه‌ها بر مبنای طیف لیکرت (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) از ۱ تا ۵ تنظیم شدند. روایی پرسشنامه‌ها نیز توسط ۲۰ متخصص و کارشناس در دانشگاه‌ها و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی تأیید شد و پایایی آن‌ها بر مبنای آلفای کرونباخ با اعتبار بین ۰/۶ تا ۰/۸ اثبات گردید (جدول ۱).

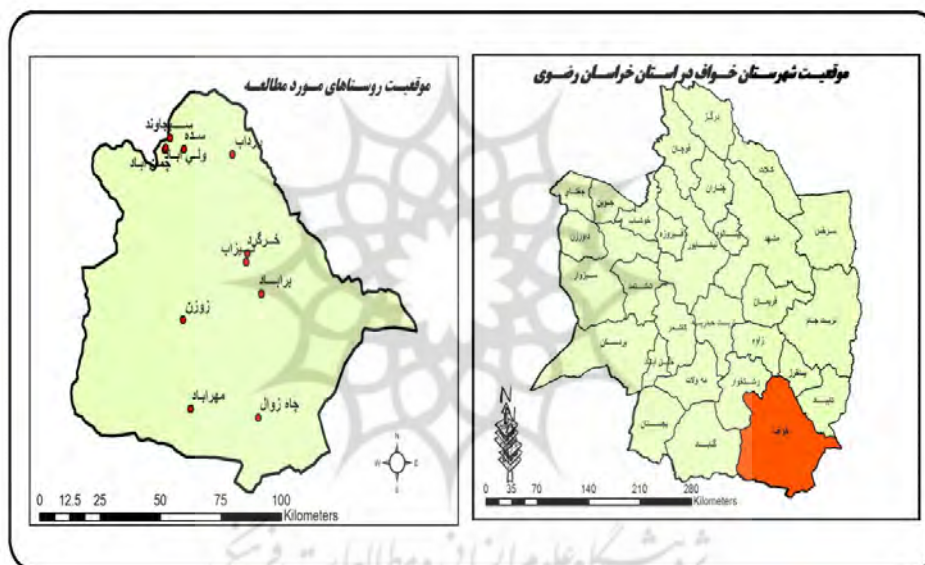
جدول ۱: بررسی قابلیت اعتماد متغیرهای تحقیق

متغیر	نام شاخص	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان	سن	۲	۰/۷۹
	سواد	۲	۰/۶۷۶
	تأهل و تعداد فرزندان	۳	۰/۶۰۳
مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح	شغل و دارایی	۱۴	۰/۶۲۷
	مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح	۶	۰/۶۴۳
فرایند اجرای طرح هادی	مسکن روستایی	۶	۰/۷۲۱
	شبکه‌های روستایی	۶	۰/۷۹۷
	توزیع خدمات و کاربری اراضی	۷	۰/۷۶۸
	محیط زیست روستا	۶	۰/۶۳۷

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

۳-۱- منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه شامل شهرستان خواف واقع در استان خراسان رضوی است که ۸۶ آبادی دارای سکنه با ۱۵۹۹۹ خانوار و ۶۵۴۹۴ نفر جمعیت دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان‌های باخرز، زاوه و رشتخوار، از شمال شرق به شهرستان تایباد، از جنوب به شهرستان زیرکوه در خراسان جنوبی و از غرب به شهرستان گناباد محدود می‌شود (شکل ۱). مساحت آن ۹۷۹۶/۷ کیلومتر مربع است که معادل ۸/۴ درصد از کل وسعت استان خراسان رضوی بوده و دارای ۴ بخش، ۸ دهستان و ۵ نقطه شهری است (استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۱).

شکل ۱: موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

میزان و حجم جمعیت در هر سکونتگاه انسانی مانند روستا از عوامل مؤثر در پایداری آن به‌شمار می‌رود، زیرا در صورت وجود حجم جمعیت قابل توجه در یک روستا، امکان پیدایش فعالیت‌های اقتصادی متنوع، جذب امکانات خدماتی و رفاهی و مواردی از این قبیل فراهم می‌شود. در این تحقیق ۱۰ روستای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰ جمعیتی بالغ بر ۲۳۷۷۷ نفر داشته که مشتمل بر ۵۵۰۴ خانوار بودند و از نظر حجم جمعیت در رده روستاهای پرجمعیت شهرستان خواف به‌شمار می‌آیند (جدول ۲).

جدول ۲: ویژگی‌های روستاهای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰

روستا	مطالعات اولیه طرح	سال اجرای طرح	جمعیت ۱۳۹۰	خانوار	خانوار نمونه
برآباد	۱۳۷۹	۱۳۸۴	۴۰۹۷	۱۰۰۵	۴۲
سده	۱۳۸۱	۱۳۸۳	۳۹۱۶	۱۰۱۴	۴۰
زوزن	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۲۵۸۵	۶۲۶	۲۶
مهرآباد	۱۳۸۱	۱۳۸۴	۲۳۹۹	۵۲۴	۲۲
چمن‌آباد-ولی‌آباد	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۲۸۶۷	۷۴۹	۳۲
خرگرد	۱۳۷۵	۱۳۷۹	۱۴۶۳	۳۶۱	۱۸
چاه زول	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۰۰۳	۲۵۷	۱۱
تیزآب	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۰۴۵	۲۶۶	۱۳
سیچاوند	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۱۸۰	۳۱۰	۱۱
رزدآب	۱۳۸۲	۱۳۸۶	۱۸۳۲	۳۹۲	۱۸
جمع	-	-	۲۳۷۷۷	۵۵۰۴	۲۳۳

مآخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰ و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خراسان رضوی، ۱۳۹۱

۴- مبانی نظری

۴-۱- مشارکت

تعاریف بسیاری در مورد مفهوم مشارکت ارائه شده است. به طور کلی می‌توان مشارکت^۱ را به معنای شرکت فعالانه در یک گروه خاص در نظر گرفت که در نهایت به فعالیت اجتماعی خاصی می‌انجامد و به صورت همیاری، همبستگی، انطباق، پذیرش، اختیار و شیفتگی محقق می‌شود (بیرو^۲، ۱۳۷۰: ۲۵). ماکس وبر^۳ مشارکت را به عنوان کنش اجتماعی تعریف می‌کند و به چهار نوع رفتار اجتماعی، یعنی رفتار عقلایی معطوف به هدف، رفتار عقلایی معطوف به ارزش، رفتار سنتی و رفتار عاطفی استناد می‌کند (ریتزر^۴، ۱۳۷۴: ۴۵). رید^۵ مشارکت را فرایندی تلقی می‌کند که افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها از طریق آن نقش فعالی در تصمیم‌گیری و اجرای تصمیماتی دارند که مستقیماً بر آن‌ها تأثیر گذارند (Reed, 2008: 2418). علاوه بر این، مشارکت به عنوان فرایند دخالت مردم و

1. Participation
2. Birou, A
3. Max Weber
4. Ritzer, G
5. Reed

تأثیرگذاری آن بر نتایج و دستاوردهای طرح‌ها و برنامه‌های مختلف تعریف شده است (CIS, 2003: 12) که این مشارکت در سه سطح طراحی برنامه، پیاده‌سازی و ارزشیابی و بررسی پیامدهای اجرایی برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می‌گیرد (Stefano, 2010: 1333). مشارکت، عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است که شامل دخالت شهروندان در امور عمومی است که در سطوح مختلف تصمیم‌گیری‌های اداری و سیاسی جلوه‌گر شده و از انداختن رأی به صندوق تا مساعدت مستقیم در رفع نیازهای اجتماعی و دخالت در کارکرد سازمان‌هایی که حیاتشان به مشارکت وابسته بوده را دربرمی‌گیرد (جباری، ۱۳۷۸: ۸). بنیادی‌ترین اندیشه زیرساخت مشارکت، پذیرش اصل برابری مردم است و هدف آن، همفکری، همکاری و تشریک مساعی افراد برای بهبود کمیت و کیفیت زندگی در تمامی زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (عنبری و حسونند، ۱۳۸۹: ۱۳۲).

۴-۲- طرح هادی روستایی

طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصاد و اجتماعی این مکان‌هاست (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مورخه ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ هیأت دولت، طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن سامان‌دهی و اصلاح بافت موجود، به تعیین میزان و مکان گسترش آتی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری، کشاورزی، تاسیسات و تجهیزات می‌پردازد و براساس نیاز، نیازمندی‌های عمومی روستایی را در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌کند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۴).

مهم‌ترین اهداف این طرح‌ها بر اساس بند ۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۷ اساس‌نامه بنیاد مسکن، مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی عبارتند از:

الف- ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی.

ب- تأمین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی.

ج- هدایت و توسعه کالبد روستا

د- ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود مسکن روستاییان و خدمات زیست محیطی عمومی (کیوانلو، ۱۳۷۶: ۴۶).

همچنین در فرایند تهیه مطالعات طرح‌های هادی روستای سه مرحله اصلی وجود دارد که عبارتند از:

- مطالعات پایه و تشخیص وضع موجود؛

- تحلیل و استنتاج از بررسی‌ها و تدوین چشم‌اندازها و ارزیابی آن‌ها؛

- تعیین و اولویت‌بندی پروژه‌های پیشنهادی و ارائه طرح هادی (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۶۴).

اگرچه توصیف خدمات طرح‌های هادی روستایی، با در نظر گرفتن بررسی‌های منطقه‌ای تأثیرگذار یا تأثیرپذیر روستا و تجدید حیات اجتماعی-اقتصادی روستا صورت می‌گیرد اما در عمل طرح‌ها به فعالیت‌های کالبدی محدود شده‌اند. درین خصوص پروژه‌های کالبدی مانند اصلاح معابر و اجرای میدین، دفع فاضلاب سطحی (جوی، جدول و کانپو)، دیوار حفاظتی، احداث پارک و محل بازی، و مواردی از این قبیل مورد توجه قرار می‌گیرد (سرتیپی پور، ۱۳۸۷: ۵۸۸).

۴-۳- طرح هادی و مشارکت روستاییان

پس از گذشت چندین دهه، کشورهای جهان سوم با اعمال راهبردهای مختلف برنامه‌ریزی برای رسیدن به توسعه مطلوب، به این نتیجه رسیدند مشارکت افراد محلی در طرح‌ها سبب کاهش هزینه‌ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی‌تر، تدوین قوانین اثربخش‌تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می‌شود (کریمی زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۴). هم‌چنین مدیریت مشارکتی به دلیل فراهم آوردن فرصت‌های برای اشتراک مساعی روستاییان در تصمیمات و امور کاربری منابع سبب حصول و برقراری دموکراسی می‌شود (Özerol & Newig, 2008: 644). لازم به ذکر است مفهوم مشارکت مردم فقط به بعد اجتماعی و کسب اطلاعات محدود نمی‌شود، بلکه مشارکت برای اینکه تأثیرگذار باشد باید در تمامی ابعاد و جنبه‌ها و به صورت یکپارچه و همه‌جانبه صورت گیرد (رکن‌الدی افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳). طرح‌های هادی در ایران، تحت تأثیر دیدگاه کارکردگرایی، با محوریت قرار دادن تحولات کالبدی در روستاها سعی در دگرگون سازی کالبد روستاها و دستیابی به توسعه روستایی دارند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۲).

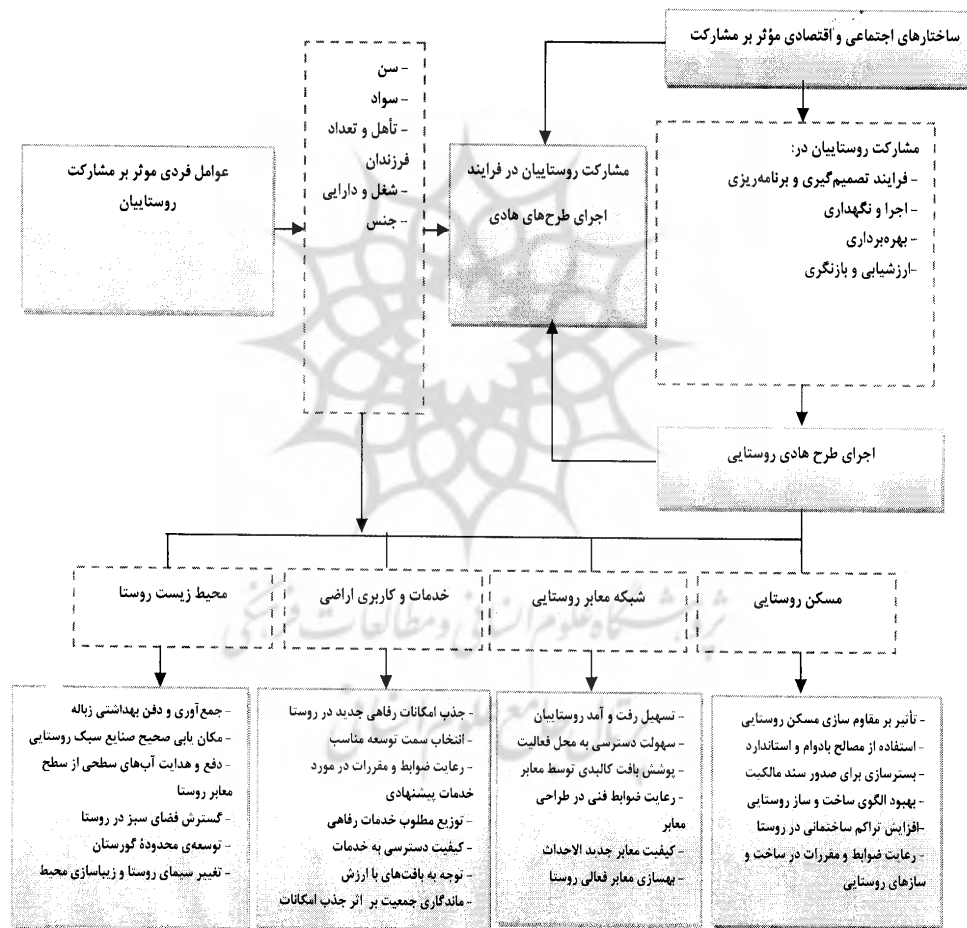
به منظور تحقق اهداف طرح‌های هادی روستایی و سایر طرح‌های عمرانی در روستاها، مشارکت روستاییان باید در مراحل و ابعاد گوناگون زیر صورت گیرد:

۱- مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی (تشخیص نیازها، اولویت‌بندی آن‌ها و تصمیم‌گیری)؛

۲- مشارکت در اجرا و نگهداری؛

۳- مشارکت در بهره‌برداری، حفظ، مراقبت، تعمیر و مراقبت از طرح‌ها و پروژه‌ها؛

۴- مشارکت در ارزشیابی و بازنگری آثار طرح‌ها و پروژه‌ها (شکل ۲).

شکل ۲: چارچوب مفهومی پژوهش

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

ابعاد مشارکت مردم در طرح هادی را می‌توان شامل موارد زیر دانست:

- ایجاد زمینه‌ی مشارکت مردم در طراحی و اجرای طرح‌های هادی (بند و ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی)
- اجرای طرح‌های توسعه فیزیکی با همیاری مردم (بند ح ماده ۷)
- توجه به اصل عدم مداخله مستقیم در اجرا با اتکا به مشارکت‌های مردمی (صدر ماده ۱۱)
- ایجاد بستر مشارکت مردم و سازماندهی نیروهای محلی در ارتباط با تهیه و اجرای طرح (بند ج ماده ۱۱)

- بررسی زمینه‌ها و نحوه مشارکت اجرایی، فنی و اقتصادی روستاییان در اجرای طرح‌های عمرانی گذشته در سطح روستا و تعیین نقاط قوت و ضعف آن (بند ۲-۲-۳-۴ بررسی‌های اجتماعی مراحل تهیه طرح)

- ارزیابی زمینه‌های مشارکت فنی، اقتصادی و اجتماعی روستاییان در اجرای طرح‌های عمرانی در گذشته و تعیین روش مشارکت آن‌ها در اجرا، بهره‌برداری و نگهداری پروژه‌های طرح هادی روستا (بند ۲-۴ تحلیل و استنتاج مرحله دوم طرح)

- نیازسنجی برنامه‌ها و پروژه‌های ضروری روستا با توجه به نتایج طرح‌های فرادست، دیدگاه روستاییان و مطالعات قبلی (بند ۱-۱ مرحله سوم تعیین برنامه و پروژه‌ها)

- ارائه پیشنهادات لازم برای تقویت و نهادینه سازی فعالیت‌های مشارکتی روستاییان در ابعاد اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و فنی-اجرایی برای بهره‌وری پایدار و فراوان از طرح‌های عمرانی روستا به-ویژه طرح هادی و پروژه‌های ایمن سازی در مقابل خطر سوانح طبیعی (بند ۱-۲-۴ مرحله سوم تعیین برنامه‌ها) و (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۴۴).

۵- یافته‌های تحقیق

۱-۵- ویژگی‌های فردی روستاییان در منطقه مورد مطالعه

۹۲/۷ درصد از پاسخگویان در منطقه‌ی مورد مطالعه مرد و ۷/۳ درصد زن بودند. نتایج بدست آمده نشان داد رده سنی ۱۲/۸ درصد از پاسخگویان، کمتر از ۲۰ سال و ۳۸/۸ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ سال و ۳۷/۹ درصد بین ۳۰ تا ۵۰ سال بوده است و سن ۹/۶ درصد پاسخگویان بین ۵۰ تا ۶۵ سال و ۰/۹ درصد بیش از ۶۵ سال گزارش شده است. ۷۶/۸ درصد از پاسخگویان متأهل و ۲۳/۲ درصد مجرد بودند. یافته‌های

پژوهش نشان داد ۱۶/۴ درصد تک فرزندی، ۲۸/۳ درصد ۲ فرزندی، ۱۴/۵ درصد ۳ فرزندی، ۱۷/۸ درصد ۴ فرزندی و ۲۳ درصد ۵ فرزندی و بیشتر بودند که از بین آن ها، بیشتر خانواده ۲ فرزند داشتند. یافته‌های پژوهش در مورد میزان تحصیلات پاسخگویان نشان داد ۸/۹ درصد از آن‌ها در سطح ابتدایی، ۲۱ درصد در حد سیکل بوده اند، ۵۳/۶ درصد مدرک دیپلم و فوق دیپلم، ۱۵/۶ درصد لیسانس داشته‌اند و ۰/۹ درصد در سطح فوق لیسانس بوده‌اند.

با بررسی وضعیت شغلی روستاییان در منطقه مورد مطالعه مشخص گردید که ۱۵/۸ درصد کشاورز، ۱۲ درصد کارگر و بنا، ۱۶/۴ درصد کارمند، ۵/۲ درصد بیکار بوده‌اند، ۱۴/۱ درصد را زنان خانه‌دار و ۳۵/۶ درصد مابقی را مشاغلی مانند مانند مغازه‌داری، راننده داشتند. ۴۳/۲ از شاغلین، درصد بیان کرده‌اند کل هفته مشغول به کارند و ۳۰/۴ درصد، ۶ روز در هفته کار می‌کردند. نتایج پژوهش در مورد ساعات کاری در روز نشان داد ۳۰/۶ درصد بین ۶ تا ۸ ساعت در روز، ۲۰/۷ درصد ۶ ساعت و کمتر، ۱۹ درصد بین ۸ تا ۱۰ ساعت، ۲۲/۳ درصد بین ۱۰ تا ۱۲ ساعت و ۷/۴ درصد بیش از ۱۲ ساعت در روز کار می‌کردند. ۴۷/۵ درصد روستاییان بیمه بودند که ۴۱/۸ درصد آنان بیان کرده اند بیمه‌شدن، تاثیر بسیاری در مشارکت شغلی آن‌ها داشته‌است.

یافته‌های پژوهش در مورد مساحت واحدهای مسکونی روستاییان نشان داد، ۵۰ درصد متراژی کمتر از ۲۰۰ مترمربع، ۳۱/۸ درصد بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ مترمربع و ۶/۸ درصد بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ مترمربع، ۹/۱ درصد متراژی بین ۴۰۰ تا ۱۰۰۰ مترمربع و ۲/۳ درصد بیشتر از ۱۰۰۰ مترمربع بیان کرده‌اند. یافته‌های تحقیق در مورد متوسط زیربنای واحدهای مسکونی نشان داد ۱۰/۱ درصد زیر بنا را با متراژی بین ۵۰ تا ۷۵ مترمربع و ۵۷/۹ درصد بین ۷۵ تا ۱۰۰ مترمربع و ۲۷/۴ درصد بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ مترمربع و ۳/۶ درصد بیش از ۲۰۰ مترمربع بیان نموده‌اند. همچنین با بررسی قیمت واحدهای مسکونی روستاییان معلوم شد، ۱۴/۶ درصد قیمت مسکن را کمتر از ۱۰ میلیون تومان، ۴۰/۳ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ میلیون تومان و ۲۱/۵ درصد بین ۲۰ تا ۳۵ میلیون تومان، ۱۹/۴ درصد بین ۳۵ تا ۵۰ میلیون تومان و ۴/۲ درصد بالاتر از ۵۰ میلیون تومان بیان کردند.

یافته‌های پژوهش در مورد برآورد هزینه زندگی روستاییان در ماه نشان داد ۱۳/۷ درصد کمتر از ۲۰۰ هزار تومان، ۲۵/۲ درصد بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار تومان، ۲۵/۲ درصد بین ۳۰۰ تا ۴۰۰

هزار تومان و ۲۶/۶ درصد بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان و ۹/۴ درصد بالاتر از ۶۰۰ هزار تومان را بیان کردند و یک سوم روستاییان ادعا کردند هزینه های زندگی شان با درآمد حاصله تناسب دارد.

۵-۲- عوامل فردی مؤثر بر میزان مشارکت از دیدگاه روستاییان

ویژگی های فردی روستاییان در هر منطقه، تأثیرات مثبت و منفی بر میزان مشارکت آنان در فرایند طرح های توسعه روستایی و به ویژه طرح هادی دارد. برای سنجش تأثیرات عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در منطقه مورد مطالعه، از شاخص های مختلفی استفاده شد که نتایج به دست آمده در جدول ۳ نشان داد تمامی گویه ها بر اساس آزمون کای اسکور تپ پیرسون از سطح معنی داری کافی برای تحلیل برخوردار بوده اند.

برای تبیین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان از چهار زیر متغیر سواد، سن، تأهل و تعداد فرزندان و شغل و دارایی کمک گرفته شد که هر کدام از این شاخص ها به کمک گویه های زیر تعریف شدند:

- سواد: سطح تحصیلات و تأثیر سواد بر مشارکت روستاییان؛
- سن: سن افراد و محدودیت های احتمالی آن در مشارکت؛
- تأهل و تعداد فرزندان: تأثیر تعداد فرزندان و تأهل و مشغله های آن بر میزان مشارکت؛
- شغل و دارایی: مساحت واحد مسکونی، سطح زیر بنا، متوسط قیمت مسکن، تعداد اتاق، متوسط هزینه ماهانه خانوار روستایی، تعداد روزهای کاری در هفته، ساعات کاری در روز، سرمایه، تنوع کاری، دارایی و تأثیر بیمه بر مشارکت روستاییان،
- در بین چهار زیر متغیر (شاخص) عوامل فردی مؤثر بر مشارکت از نظر روستاییان، متغیر سواد بیشترین تأثیر را با میانگین ۳/۵۴ بر مشارکت آنان در فرایند اجرای طرح هادی روستایی داشته است و در طرف مقابل سن افراد با میانگین ۳/۱۱ تأثیر کمتری در مقایسه با سایر عوامل داشته است. بر اساس آزمون کای اسکور تپ پیرسون ضریب معنی داری برای گویه های مربوط به متغیر عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده است (جدول ۳).

جدول ۳: عوامل فردی مؤثر بر میزان مشارکت از دیدگاه روستائیان (درصد)

شاخص‌ها	تعداد گویه‌ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر
سواد	۲	۴/۴۵	۱۴/۱۵	۳۰	۲۸	۲۳/۴	۳/۵۴	۰/۰۰۰
سن	۲	۶/۴	۲۵/۳	۳۳/۴	۲۳	۱۱/۸	۳/۱۱	۰/۰۰۰
تاهل و تعداد فرزندان	۳	۱۰/۷	۱۹/۱	۲۳/۷	۳۰/۸	۱۵/۶	۳/۲۳	۰/۰۰۰
شغل و دارایی روستائیان	۱۴	۱۱/۵	۱۹/۲	۲۵/۵	۲۷/۷	۱۶/۲	۳/۲۸	۰/۰۰۰
عوامل فردی	۲۱	۸۳	۱۹/۴	۲۸/۱	۲۷/۴	۱۶/۸	۳/۲۳	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

۳-۵- فرایند اجرای طرح هادی روستایی

در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی نارسایی‌های وجود دارد که موفقیت و تأثیرات اقتصادی و اجتماعی مثبت در روند توسعه نواحی روستایی را محدود کرده‌است. اجرای طرح هادی در روستاها برای توسعه آن‌ها صورت می‌گیرد که در صورتی که مصوبات طرح هادی، مرحله به مرحله اجرا شوند روستاها از انزوا خارج می‌شوند و می‌توانند به عنوان یک عضو فعال تولیدی در اقتصاد کشور نقش داشته باشند (شمس‌الدینی، ۱۳۸۷: ۳۹). برای بررسی میزان موفقیت اجرای طرح‌های هادی روستایی شاخص‌ها و گویه‌هایی تعریف شده که نتایج آن در جدول (۴) ارائه شده‌است.

برای تبیین فرایند اجرای طرح هادی روستایی از چهار زیر متغیر مسکن روستایی، شبکه معابر روستایی، توزیع خدمات و کاربری اراضی و محیط زیست روستا مدد گرفته شد که هر یک از این شاخص‌ها به کمک گویه‌های زیر تعریف شد:

- مسکن روستایی: شامل تأثیر بر مقاوم سازی مسکن روستایی، استفاده از مصالح بادوام و استاندارد، بسترسازی برای صدور سند مالکیت، بهبود الگوی ساخت و ساز روستایی، افزایش تراکم ساختمانی در روستا و رعایت ضوابط و مقررات در ساخت و سازهای روستایی است.

- شبکه معابر روستا: شامل تسهیل رفت و آمد روستاییان، سهولت دسترسی به محل فعالیت، پوشش بافت کالبدی توسط معابر، رعایت ضوابط فنی در طراحی معابر، کیفیت معابر تازه تأسیس و بهسازی معابر فعلی روستاست.

- توزیع خدمات و کاربری اراضی: شامل جذب امکانات رفاهی جدید در روستا، انتخاب سمت توسعه مناسب، رعایت ضوابط و مقررات در مورد خدمات پیشنهادی، توزیع مطلوب خدمات رفاهی، کیفیت دسترسی به خدمات، توجه به بافت‌های با ارزش و ماندگاری جمعیت بر اثر جذب امکانات است.

- محیط زیست روستا: شامل جمع‌آوری و دفن بهداشتی زباله، مکان‌یابی صحیح صنایع سبک روستایی، دفع و هدایت آب‌های سطحی از سطح معابر روستا، گسترش فضای سبز در روستا، توسعه محدود گورستان و تغییر سیمای روستا و زیباسازی محیط است.

با بررسی چهار زیر متغیر (شاخص) اجرای طرح هادی از نظر روستاییان معلوم شد متغیر شبکه معابر روستایی با میانگین ۲/۴۴ بیشترین موفقیت را اجرای طرح در محیط روستایی داشته‌است و در طرف مقابل توزیع خدمات و کاربری اراضی با میانگین ۳/۲۸ توفیق کمتری در مقایسه با سایر عوامل داشته‌است. بر اساس آزمون کای اسکوئر تیپ پیرسون ضریب معنی‌داری برای گویه‌های مربوط به متغیر فرایند اجرای طرح روستایی در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده‌است (جدول ۴).

جدول ۴: میزان توفیق در فرایند اجرای طرح هادی روستایی از نگاه روستاییان

کای اسکوئر	میانگین وزنی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	تعداد گویه‌ها	شاخص‌ها
۰/۰۰۰	۳/۳۹	۱۲/۹	۳۳/۷	۳۴/۶	۱۲/۶	۴/۲	۶	مسکن روستایی
۰/۰۰۰	۳/۴۴	۱۲/۱	۳۷/۶	۳۴/۲	۱۳/۸	۲/۲	۶	شبکه معابر روستایی
۰/۰۰۰	۳/۲۸	۱۱	۳۳/۱	۳۴	۱۷/۳	۴/۶	۷	توزیع خدمات و کاربری اراضی
۰/۰۰۰	۳/۴۳	۱۶/۲	۳۱/۸	۳۳/۱	۱۵	۳/۹	۶	محیط زیست روستا
۰/۰۰۰	۳/۳۹	۱۳/۶	۳۴	۳۴	۱۴/۷	۳/۷	۲۵	طرح هادی روستایی

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

۴-۵- میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح های روستایی

همانطور که در جدول (۵) مشاهده می شود نتایج نظرسنجی مدیران روستایی (شوراها و دهیاری ها) منطقه مورد مطالعه، در مورد میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح های نشان داد میزان همکاری مردم در طرح سنددار کردن املاک روستایی با میانگین ۴/۳۳ در بالاترین سطح خود بوده است که نشان دهنده سودمندی و منفعت این طرح برای روستاییان بوده است. در مقابل، میزان آشنایی روستاییان با طرح های، اهداف و روند اجرای آن در پایین ترین وضعیت، یعنی سطح ۳ قرار داشته است که بیانگر ضعف اطلاع رسانی سازمان های متولی به ویژه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در زمینه طرح های هادی، اهداف و روند اجرای آن به جامعه روستایی بوده است.

جدول ۵: بررسی میزان مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح های هادی روستایی

ردیف	شاخص ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر
۱	میزان مشارکت و استقبال از طرح	۰	۰	۵۰	۳۰	۲۰	۳/۷	۰/۰۰۰
۲	مشکلات اجرای طرح های هادی	۲/۸۶	۱۴/۲	۰	۲۸/۶	۲۸/۶	۳/۱۴	۰/۰۰۰
۳	روند اطلاع رسانی به مردم روستا	۱۰	۱۰	۱۰	۵۰	۲۰	۳/۶	۰/۰۰۰
۴	همکاری مردم در عملیات صدور سند	۰	۰	۰	۶۶/۷	۳۳/۳	۴/۳۳	۰/۰۰۰
۵	همکاری گروه های محلی در طرح	۰	۰	۲۰	۴۰	۴۰	۳/۵۶	۰/۰۰۰
۶	میزان آگاهی روستاییان از روند طرح	۰	۳۰	۵۰	۱۰	۱۰	۳	۰/۰۰۰
۷	میزان آشنایی با بنیاد مسکن	۰	۱۰	۴۰	۴۰	۱۰	۳/۵	۰/۰۰۰
	مشارکت روستاییان در اجرای طرح های هادی	۵/۵	۹/۲	۲۴/۳	۳۷/۹	۲۳/۱	۳/۶۲	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

۵-۵- تحلیل فضایی ارتباط بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح های روستایی

در منطقه مورد مطالعه، بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح های هادی روستایی رابطه همبستگی مستقیم و ضعیفی با ضریب ۰/۱۱۶ در سطح معناداری ۹۵ درصد مشاهده شد که بیانگر تأثیر نسبتاً محدود عوامل فردی مؤثر بر فرایند اجرای طرح های هادی

است. یافته‌های پژوهش درمورد توزیع فضایی ارتباط بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح‌های هادی نشان داد فقط در روستاهای چمن‌آباد- ولی‌آباد، رزدآب و مهرآباد ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد (جدول ۶) و این همبستگی در روستاهای اشاره‌شده مستقیم است، بدین معنا که با افزایش عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستائیان، فرایند اجرای طرح هادی روستایی در این روستاها با موفقیت بیشتری همراه است. علاوه بر این، بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستائیان و مشارکت روستائیان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیمی با ضریب $0/123$ در سطح معناداری ۹۵ درصد وجود دارد درحالی‌که بین مشارکت روستائیان و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیم و نسبتاً ضعیفی با ضریب $0/16$ و در سطح معناداری ۹۰ درصد وجود دارد (جدول ۶).

جدول ۶: بررسی ارتباط بین عوامل فردی و اجرای طرح هادی به تفکیک روستا

نام روستا	مقدار ضریب همبستگی	مقدار احتمال آزمون	نتیجه آزمون	تحلیل
سده	$0/261$	$0/103$	پذیرش فرضیه صفر	-
چمن‌آباد	$0/453$	$0/009$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی‌دار است
رزدآب	$0/466$	$0/051$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی‌دار است
چاه‌زول	$0/083$	$0/809$	پذیرش فرضیه صفر	-
مهرآباد	$0/418$	$0/053$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی‌دار است
تیزآب	$0/125$	$0/684$	پذیرش فرضیه صفر	-
خرگرد	$-0/342$	$0/165$	پذیرش فرضیه صفر	-
زوزن	$0/014$	$0/947$	پذیرش فرضیه صفر	-
سیچاوند	$0/207$	$0/524$	پذیرش فرضیه صفر	-
بُراآباد	$0/175$	$0/269$	پذیرش فرضیه صفر	-
جمع	$0/116$	$0/047$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی‌دار است

مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۹

۵-۶- بررسی تأثیر عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی
برای بررسی میزان تأثیرگذاری عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی از دیدگاه روستاییان از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شد. بر اساس مقدار ضریب تعیین ۰/۱۴ مشخص شد که رگرسیون خطی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته حدود ۱۴٪ از کل تغییرات را توجیه می‌کند. در جدول ANOVA مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات، آماره فیشر و سطح معنی داری رگرسیون گزارش شده است. مقدار P-Value یا سطح معناداری معادل ۰/۰۰۰ بوده که کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین فرضیه صفرآزمون مبنی بر عدم معنی داری مدل رگرسیون را با اطمینان ۹۹٪ رد می‌شود، در نتیجه مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی دار است.

جدول ۷: بررسی اثرگذاری عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح هادی

نتیجه	سطح معناداری	آماره t	ضریب استاندارد(بتا)	ضریب متغیر	متغیرهای مستقل
در مدل معنی دار است	۰/۰۰۰	۸/۵۶۱	-	۲/۹۴	مقدار ثابت*
در مدل معنی دار نیست	۰/۷۵۵	۰/۳۱۳	۰/۰۲۲	۰/۰۱۹	سواد
در مدل معنی دار نیست	۰/۶۲۵	۰/۴۸۵	۰/۰۳۵	۰/۰۲۶	سن
در مدل معنی دار است	۰/۰۲۵	۱/۰۷	۰/۰۸	۰/۰۵۱	تاهل و تعداد فرزندان
در مدل معنی دار نیست	۰/۵۳	۰/۶۲۹	۰/۰۴۵	۰/۰۴۵	شغل و دارایی

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

در جدول (۷)، برای هر یک از پارامترهای مدل رگرسیون، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار برآورد پارامترها، برآورد پارامترهای مدل رگرسیون استاندارد شده، آماره t آزمون و سطح معنی داری برآورد پارامترها گزارش شده است. بر اساس نتیجه بدست آمده مشاهده می‌شود فقط برای متغیر تاهل و تعداد فرزندان مقدار P-Value کمتر از ۰/۰۵ است یعنی تأثیر متغیر تاهل و تعداد فرزندان در مدل معنی دار است. بنابراین مدل رگرسیونی به صورت زیر است:

$$\text{تاهل و تعداد فرزندان} = ۲/۹۴ + ۰/۰۸ \times \text{اجرای طرح هادی}$$

۱. متغیر وابسته: اجرای طرح هادی روستایی

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در پاسخ به سوال پژوهش مبنی بر اینکه «عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در میزان موفقیت اجرای طرح‌های هادی در نواحی روستایی مؤثر بوده است؟» نتایج زیر حاصل گردید.

به منظور بررسی رابطه بین عوامل فردی (سن، سواد، تأهل و تعداد فرزندان، شغل و دارایی) مؤثر بر مشارکت روستاییان و میزان موفقیت اجرای طرح‌های هادی روستایی براساس داده‌های به‌دست‌آمده از نظرسنجی آنان، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد به‌طورکلی در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی منطقه‌ی مورد مطالعه، بین میزان عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان ارتباط ضعیفی وجود دارد (جدول ۸). یافته‌های پژوهش نشان داد متغیر عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان تأثیر مثبتی بر میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی دارد. با بررسی میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی از نظر دهیاران ضمن گروه‌بندی روستاییان به دو گروه با مشارکت کم و زیاد معلوم شد، تفاوت معناداری در میزان اثرگذاری عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان وجود ندارد. بنابراین، می‌توان ادعا کرد عوامل فردی مؤثر بر مشارکت در میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه تأثیر نسبتاً اندکی داشته‌اند (جدول ۸).

جدول ۸: بررسی ارتباط بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای روستایی

متغیر مستقل	مقدار ضریب همبستگی پیرسون	P-value	نتیجه آزمون	تحلیل
عوامل فردی	۰/۱۱۷	۰/۰۴۷	رد فرضیه صفر	ارتباط معنی دار است.
سن	۰/۰۷۷	۰/۱۴۳	پذیرش فرضیه صفر	-
سواد	۰/۱۳۲	۰/۰۶	رد فرضیه صفر	ارتباط در سطح ۹۰ درصد معنی دار است.
تأهل و تعداد فرزندان	۰/۱۴۰	۰/۰۳۳	رد فرضیه صفر	ارتباط معنی دار است.
شغل و دارایی	۰/۰۵۷	۰/۱۳۷	پذیرش فرضیه صفر	-

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۱

مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی برای افزایش مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی و در نتیجه کسب موفقیت بیشتر در این زمینه به شرح زیرند:

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی، در زمینه آشنایی با فرایند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی روستایی و نحوه مشارکت روستاییان در آن.

- ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی برای تسهیل و افزایش مشارکت عمومی روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح هادی در سطح نواحی روستایی که می‌تواند ظرفیت ماندگاری جمعیت روستایی را ارتقا دهد. - بهره‌گیری از نهادهای محلی و تکیه بر شناخت آن‌ها از مردم و منطقه مورد مطالعه، می‌تواند زمینه اجرای بهتر طرح را در منطقه فراهم آورد و روند توسعه در منطقه را تسهیل کند.

- برای مشارکت روستاییان در مرحله اجرا و نگهداری باید شرایط زیر فراهم شود:

الف- طرح هادی پیشنهادی مورد قبول روستاییان باشد.

ب- اجرای طرح هادی از جمله نیازهای اساسی اهالی روستا باشد.

ج- روستاییان از نتایج مثبت اجرای طرح هادی روستایی باخبر شوند.

د- در این مرحله مشارکت روستاییان نباید به مشارکت مالی آنان یا استفاده از نیروی کار آنان تعبیر شود.

ه- رعایت مقررات فنی در اجرای طرح هادی روستایی ضروری است.

و- همکاری مردم و سازمان‌های محلی در روستا از قبیل دهیاری‌ها با مسئولان و کارشناسان اجرای

طرح هادی روستایی مفید به نظر می‌رسد.

- عمده‌ترین عوامل افزایش مشارکت اهالی در اجرای طرح هادی از دید دهیار شامل موارد زیرند:

الف- آشنایی و شناخت جوانب مختلف طرح هادی و میزان تاثیر آن در بافت روستا

ب- شناخت تاثیرات اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح هادی در زندگی روستاییان

ج- شناخت و بررسی اولویت بندی‌های انجام شده برای اجرای پروژه‌های طرح هادی و مطابقت آن

ها با موقعیت و وضعیت روستا

د- انجام هماهنگی و اقدامات لازم در جلب خود یاری اهالی روستا برای کمک به اجرای طرح

هادی (مانند کمک‌های نقدی، نیروی انسانی، کمک‌های فنی و مواردی از این قبیل).

ه- شناسایی زمین های مناسب و در اختیار نهادن آن ها برای کاربری های عمومی طرح در زمان تهیه طرح و عملی کردن آنها در دوره اجرای طرح هادی (بر مبنای وظیفه مندی خاص در این زمینه) و- ایجاد بسترهای اجتماعی مورد نیاز برای بالابردن مشارکت مردم و همکاری آنها در اصلاح و گشوده‌سازی معابر و بازگشایی های مورد نیاز براساس طرح هادی

کتابنامه

۱. ارتیاعی، فاطمه؛ چیدری، محمد و جعفری، محمد. (۱۳۹۰). «عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه‌ی توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان کرمانشاه)». مجله‌ی پژوهش های روستایی، ۲(۳). صص ۵۷-۸۴.
۲. ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. تهران: نشر نی.
۳. استانداری خراسان رضوی. (۱۳۹۱). آخرین وضعیت تقسیمات کشوری شهرستان خواف. مشهد: استانداری خراسان رضوی.
۴. آمار، تیمور و صمیمی شارمی، رضا. (۱۳۸۸). «ارزشیابی کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمم شهرستان رشت)». فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۱۲۷. صص ۴۴-۵۵.
۵. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خواف. (۱۳۹۱). وضعیت طرح های هادی روستایی در شهرستان خواف: روابط عمومی بنیاد مسکن.
۶. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۸۹). دستاوردهای پژوهش و فناوری بنیاد مسکن و شرکت های تابعه. تهران: روابط عمومی بنیاد مسکن.
۷. بهرامی، علی. (۱۳۸۳). «فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی». مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی؛ چالش ها و چشم اندازها. صص ۱۶۰-۱۴۵. تهران: مؤسسه آموزش عالی و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
۸. بیرو، آلن. (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی. تهران: انتشارات کیهان.
۹. تقی لو، علی اکبر؛ خسرویگی، رضا و خدایی، یوسف. (۱۳۸۸). «ارزشیابی اثرات طرح هادی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، نمونه‌ی موردی: شهرستان کمجان». تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا. صص ۱۱-۱.

۱۰. جباری، حبیب. (۱۳۷۸). «مشارکت و توسعه اجتماعی». مجموعه مقالات همایش توسعه اجتماعی وزارت کشور.
۱۱. حسن‌نژاد، مریم؛ کهنسال، محمدرضا و قربانی، محمد. (۱۳۹۰). «عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در خراسان جنوبی»، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۴(۲). صص ۹۱-۷۳.
۱۲. حق‌پنا، مریم و دهقانی، مرجان. (۱۳۸۸). «بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی». تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا.
۱۳. رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۰). «برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران». چاپ چهارم. تهران: نشر قومس.
۱۴. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سیدعلی و پورطاهری، مهدی. (۱۳۹۰). «روش‌شناسی مشارکتی در برنامه‌ریزی کالبدی سکونتگاه‌های روستایی». تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
۱۵. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی؛ صادق‌لو، طاهره و سجاسی‌قیداری، حمدالله. (۱۳۸۹). «تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت مشارکتی سیل در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای سیل‌زده حوزه‌گرگانرود استان گلستان)». فصلنامه پژوهش‌های روستایی. ۱(۲). صص ۲۶-۱.
۱۶. رهنما، محمدرحیم. (۱۳۷۵). «ارزیابی طرح‌های بهسازی روستایی در خراسان». مشهد: جهاد سازندگی استان خراسان.
۱۷. ریتزر، جورج. (۱۳۷۴). «نظریه‌های اجتماعی در دوران معاصر». ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
۱۸. سرتیپی‌پور، محسن. (۱۳۸۲). «ارزیابی طرح‌های هادی روستایی». تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
۱۹. سرتیپی‌پور، محسن. (۱۳۸۷). «دانشنامه مدیریت شهری و روستایی». تهران: سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌های کشور.
۲۰. سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۹۰). «روش‌های تحقیق در علوم رفتاری». تهران: انتشارات آگاه.
۲۱. شارع‌پور، محمود. (۱۳۷۲). «بازتاب اقتصادی - اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در روستاهای استان آذربایجان شرقی». ماهنامه جهاد، ۱۲ و ۱۳ (۱۵۷ و ۱۶۴ و ۱۶۵).

۲۲. شمس‌الدینی، علی. (۱۳۸۷). «آثار اجرای طرح هادی در کاهش مهاجرت‌های روستایی؛ مورد مطالعه: روستای فهلیان - شهرستان ممسنی». فصلنامه مسکن و انقلاب. ۱۲۱. صص ۳۰-۴۱
۲۳. شهبازی، اسماعیل. (۱۳۸۹). *درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۲۴. عزیزپور، فرهاد؛ خلیلی، احمد؛ محسن‌زاده، آرمن و حسینی‌حاصل، صدیقه. (۱۳۹۰). «تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح‌های هادی روستایی در سکونتگاه‌های روستایی کشور». فصلنامه مسکن و محیط روستا. ۱۳۶. صص ۷۱-۸۴
۲۵. عفتی، محمد. (۱۳۷۱). *بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
۲۶. عنابستانی، علی‌اکبر. (۱۳۸۸). «ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی». تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا.
۲۷. عنبری، موسی و حسنونند، احسان. (۱۳۸۹). «رابطه فرهنگ پدر سالاری و مشارکت سازمان یافته زنان در مدیریت روستایی». مجله روستا و توسعه. ۱۱(۱). صص ۱۵۳-۱۳۱.
۲۸. قاسمی، محمدعلی. (۱۳۸۴). «بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان». فصلنامه روستا و توسعه، ۸ (۴). صص ۷۹-۱۱۲
۲۹. کلانتری، خلیل؛ ایروانی، هوشنگ و وفایی‌نژاد، شجاع‌محمد. (۱۳۸۲). «سنجش سطح توسعه‌ی روستایی در شهرستان تربت حیدریه، ۱۳۶۵-۷۹». پژوهش‌های جغرافیایی. ۳۵ (۴۳). صص ۵۴-۴۱
۳۰. کریمی‌زاده، کیوان؛ غفاری، گلاره و یونس‌زاده جلیلی، سهیلا. (۱۳۸۷). «نقش مشارکت‌های مردمی در طرح‌های آبخیزداری و حوزه‌های آبریز». گرگان: مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی بحران آب. صص ۴۹-۴۱
۳۱. کوثری، مسعود. (۱۳۷۴). *بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۳۲. کیوانلو، علی‌اکبر. (۱۳۷۶). «توسعه منطقه‌ای و ضرورت اجرای طرح‌های هادی روستایی». فصلنامه مسکن و انقلاب. ۱۳. صص ۲۷-۱۶

۳۳. محمدی یگانه، بهروز؛ نباتی، عباس و چراغی، مهدی. (۱۳۹۱). «تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی- شهرستان بیجار)». فصلنامه مسکن و محیط روستا. ۱۳۹. صص ۹۹-۱۱۲.
۳۴. محمودیان، حسین. (۱۳۷۱). *بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی*. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
۳۵. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). *شناسنامه آبادی های کشور، شهرستان خواف در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵*. تهران: مرکز آمار ایران.
۳۶. مظفر، فرهنگ؛ حسینی، سیدباقر؛ سلیمانی، محمد؛ ترکاشوند، عباس و سرمدی، علی‌اکبر. (۱۳۸۷). «ارزیابی اثرات اجرای طرح های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران». مجله علوم محیطی. (۳)۵. صص ۱۱-۳۲.
۳۷. میرترابی، مهدیه‌سادات؛ حجازی، یوسف و حسینی، سیدمحمود. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی و خانوادگی زنان روستایی بر انگیزه‌ی مشارکت آنان در فعالیتهای کشاورزی». مجله مطالعات اجتماعی و روانشناختی زنان. ۱۰(۱). صص ۱۶۷-۱۴۹.
۳۸. نصیری، اسماعیل. (۱۳۸۸). «ارزیابی اثربخشی طرح هادی روستایی سکونتگاه‌های روستایی»، تهران: مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه‌ی کالبدی روستا.
۳۹. وثوقی، منصور. (۱۳۶۷). *گزارش بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در استان همدان*. تهران: وزارت جهاد سازندگی.
40. Borrini, G. (1999). *Collaborative management of protected areas*. Journal of Environmental Planning and Management. 47(3): 92-103.
41. CIS. (2003). *Guidance Document No. 8. Public Participation in Relation to the Water Framework Directive*. Produced by Working Group 2.9. Public Participation.
42. Özerol G., Newig, J. (2008). *Evaluating the Success of Public Participation in Water Resources Management: Five Key Components*. Journal of Water Policy. 10: 639-65.
43. Reddy, R. P. (1973). *Who participates in voluntary action?* Journal of Extension. 3(5): 84-95.

44. Reed M.S. (2008). *Stakeholder Participation for Environmental Management: a Literature Review*. Biological Conservation. 141: 2417-2431.
45. Sato, H., Akabayashi, A., & Kai, I. (2006). Public, experts, and acceptance of advanced medical technologies: the case of organ transplant and gene therapy in Japan. Health Care Analysis, 14(4), 203-214.
46. Stefano, L. (2010). *Facing the Water Framework Directive Challenges: A Baseline of Stakeholder Participation in the European Union*. Journal of Environmental Management. 91: 1332-1340.

